

Türkiye Faunası

Ev Serçesi/ *Passer domesticus* Serçegiller/ Passeridae

Boyları 14.5-15 cm, kanat uzunluğu (dişi ve erkek) 7.6-8.3 cm'dir.

Son derece sık rastlanan, küçük, çok hareketli, vücut yapısı olarak hantal görünümlü, ancak oldukça çevik, kahverengi bir kuştur. Genel görünüm olarak güzel sayılabilecek erkeğin tepesi gri, sırtı ve kanatları kestane rengindedir, kuyruksokumu grimsi kahverengi, çenesi ve gerdanı göğse kadar uzanacak biçimde siyahtır. Göz çizgisinin gaga kökü ile göz arasında kalan bölümü siyahtır. Bu çizgi gözün hemen arkasında bir miktar siyahlıktan sonra kahverengi olarak devam eder ve ense ile birleşir. Göz üstü çizgisi ve yanakları açık krem rengidir. Yanal tepe çizgileri başın ortasından başlar ve kestane rengidir. Bu çizgilerin birleştiği ense bölgesi ve boyunun yanları da aynı

ranktedir. Kanatların üst yarısında, ortanca örtü tüylerinin olduğu bölgelerde beyaz birer bant bulunur. Göğsün alt kısımları ve karın grimsi, kirli beyaz renktedir.

Ülkemizde Ege ve Marmara bölgelerinin bazı kesimlerinde bulunan P.d.italiae, genel olarak Akdeniz'in çeşitli bölgelerinde dağılmış halde çoğunlukla sügüt serçesi ile birlikte üremektedir.

Her iki eşeyde gaga kalın ve koniktir. Erkeğin gagası kuluçka mevsiminde siyah, kısmi ise kahverengimsidir. Dişinin gagası tüm yıl boyunca kahverengimsidir. Juvenil gagası grimsi kahverengidir. Ayaklar dişide ve erkekte koyu kahverengi, juvenilde açık kahverengidir.

Normal nidası basit ve yükselip alçalan tarzda boğuk; "çillip" "brip" "çiv" "çirrrr-r-r-r" şeklindedir. Ötüşü, farklı perdelerde, biraz kalınca "çillip" şeklindeki nidaların bir miktar değişerek sürekli tekrarlanması şeklindedir. Ötüşünde aynı zamanda çoğunlukla "çissik-

çissik" şeklinde nağme ve çviltlar duyulur. "Şçirik-şçirik, şçip-şçip" gibi ötüşleri de vardır. En çok sabah tan zamanı ve akşam günbatımı vaktinde koro halinde öterler. Bunun dışında kuluçka mevsiminde belirlenen teritoryal bölgelerde bireysel ötüşler de rahatlıkla duyulabilir.

İnsanların yerleştiği her çeşit yerde, şehir merkezlerindeki ağaçlarda, parklarda, bahçelerde, çit boylarında, köy ve kasaba gibi daha küçük yerleşim merkezleri ve bunların yakın çevrelerinde yaşar. Toplu halde yaşamayan son derece seven bir kuştur.

Genel olarak tahımlarla beslenir. Bunun yanında çeşitli meyveler, evlerin yiyecek atıkları ve böcekleri de yerir.

Yurdumuzun haricinde bütün Avrupa kıtasında, Afrika kıtasının kuzeyinde Kuzey ve Güney Amerika ve Avustralya'da bulunur. Yeryüzündeki yayılma alanı en geniş olan kuş türlerinden biridir. Yeri bir kuştur.

Avrupa ülkelerinde çoğunlukla kasaba ve köylerdeki ev ve çiftliklerin avlularında ürerken, yurdumuzda daha çok şehir merkezlerinde üremektedir. Yuvasını genellikle binaların çatısındaki kremitlerin arasında, oluklara, saçaklara, bacalara, duvarlardaki deliklere, kovak, akasya gibi sık ağaçların dalları

Passer domesticus'un Türkiye'deki yayılışı

arasındaki kovuklara ya da koloni halinde leykek yuvalarının altına yapar. Yuva materyali çalı, kıl tüy ve dal parçalarıdır. Yuvası nadiren de olsa açıkta ve büyük bir kubbe şeklinde olabilir. Yılda üç kez kuluçkaya yatar. Bazen erken dönemde çıkan yavrular aynı yıl içerisinde erginleşip, çiftleşebilirler.

Kuluçka süresi 11-14 gün, yavru uçuş süresi 13-17 gündür. Yumurta boyutları 19.1-25.2 mm X 13-16.9 mm olup, yumurta adedi 4-6 dir (rengi değişken olmakla birlikte genellikle krem rengi zemin üzerinde kahverengi-siyah lekeli dir).

Dağ Serçesi / *Passer montanus* Serçegiller/ Passeridae

Boyları 14 cm, kanat uzunluğu erkekte 7.3-7.6 cm, dişide 6.9-7.2 cm'dir.

Eşeyler dış görünüşü olarak birbirinin aynadır. En çok benzediği tür olan ev serçesinin erkeğinden kestane rengindeki tepesi, sarımsı kahverengi kuyruksokumu, gerdanındaki siyahlığın daha küçük olması ve açık gri renkteki yanaklarında bulunan siyah renkli küçük lekelerle ayırt edilir. Vücut yapısı olarak da ev serçesinden biraz daha küçük ve incedir. Gaga kökü ile gözün arası siyahtır. Gözün arkasında da bir miktar siyahlık bulunur. Mandibüllerin birleştiği bölgenin yanlarında aşağıda çene bölgesiyle birleşecek şekilde ince ve siyah bir şerit uzanır. Sırtı kahverengidir ve üzerinde siyahımsı, koyu renkli çizgiler vardır. Alt kısımları açık gri, kirli beyazdır. Kanatlarda, ortanca örtü tüylerinin ve büyük örtü tüylerinin bulunduğu bölgelerde ikiser adet beyazımsı bant yer alır. Bu bantlar ortanca örtü tüylerinin ortasının siyah, kenarlarını beyaz konturlu ve büyük örtü tüylerinin uçlarının beyaz olmasıyla oluşmuştur.

Dişi ve erkekte ayaklar kahverengi, genç kuşlarda ise daha açık renklidir. Gaga erişkin erkekte kuluçka mevsiminde siyah, dişide ve kuluçka mevsimi dışında erkekte kahverengidir. Genç kuşların gagası ise kahverengimsi boymuz rengidir.

Normal nidası ev serçesininkine gibidir, ancak ses olarak daha güçlü, keskin ve tını olarak daha nettir. Genizden çıktığı izlenimi veren "tsuuUVVİT" ve yine genizden ama kuru "titt" ya da "tikik tikik" ya da uçarken

çıkardığı, seriler halinde "titt-it-it-it" şeklindeki nidaları oldukça karakteristiktir. Hızlı bir şekilde çıkarıldığı "çip çip" diye bir nidası da vardır. Normal ötüşü ise, sürekli olarak tekrarlanan "tsvii" notalarından oluşmaktadır.

İnsanla, sügüt serçesinden daha fazla, ancak ev serçesinden daha az ilişki içerisinde dir. Üreme mevsiminde ıssız harabelerde ve terk edilmiş korularda bulunabilir; genel olarak seyrek halde ağaç bulunan koruları tercih eder.

Beslenme şekli ev serçesininkine benzer; genel olarak böcek larvaları, turtılar, tane, tahım ve meyvelerle beslenir.

Yurdumuzda İç Anadolu, Karadeniz, Doğu ve Güneydoğu Anadolu'nun batısı ve Marmara ve Ege'nin doğu kesimlerinde, yerli statüde bulunmaktadır. Diğer bölgelerimizde ise bu statüdeki gibi ulak çapı mevsimsel yer değiştirmeler şeklinde değil, bölgelerarası mevsimsel ziyaretçiler statüsünde bulunmaktadır. Ülkemiz dışından Kuzey Afrika ve İskandinavya'nın Kuzeyi ve Adriyatik kıyıları hariç, Batı Palearktik'in büyük bir bölümünde genellikle yerli statüde, Bal-

kan Yarımadası'nın Akdeniz ve Ege kıyı bölgelerinde kış ziyaretçisi olarak görülür. Ancak, normal olarak bulunmadığı Fas'ta çok nadir bir tür olduğu halde, kuluçkaya yatkın tespit edilmiştir. Yine kışın bazen Irak, Kıbrıs ve İsrail'e kadar ulaştığı görülmektedir. Cezair, Tunus, Mısır ve diğer ülkelerin kırtaz kıyısındaki şehirlerinde, zaman zaman çok nadir olarak görülmektedir.

Avrupa ülkelerinde parklarda, bahçelerde ve dağlık halde ağaçların bulunduğu kültive edilmiş alanlarda ürerken, yurdumuzda yuvasını seyrek ağaçların bulunduğu bölgelerde ve açık koruluklarda ağaçlardaki kovuklara ya da yuva kutularına yapar. Yapraklı ormanlarda, bağ ve bahçelerde, kavaklıklarda sık dallar arasında, ter-

Passer montanus'un Türkiye'deki yayılışı

kedilmiş bağ evleri ve ıssız koruluklarda da kuluçkaya yatabilir. Ağaçlara yakın oyuklarda yuva kurabildiği gibi nadiren, özellikle Ortadoğu ülkelerinde büyük, kubbe şeklinde yuvalar da oluşturmaktadır. Üreme biçimi serçesininkine benzer. Yuva materyali olarak çeşitli yaprak sapı, küçük dal parçaları tüyler kıllar ve kuru otları kullanır.

Kuluçka süresi 13-14 gün, yavru uçuş süresi 15-17 gündür. Yumurta boyutları 12.5-22.3 mm X 10.4-15.5 mm, yumurta adedi 5-6 dir

Sögüt Serçesi / *Passer hispaniolensis*

Serçegiller/ Passeridae

Boyları 14.5 cm, kanat uzunluğu (dişi ve erkek) 7.6-8.3 cm'dir.

Erkeği gerdanında ve göğsünde bulunan siyahlı-ğın daha geniş olması, yanlarında ve sırtında koyu, siyah renkte parlak çizgilerin bulunması, tepesinin kestane rengi oluşu ile ev serçesinin erkekinden, plaka şeklindeki leke bulunmayan grimsi, kirlili beyaz yanakları, yine göğüs ve sırtın renk düzeni vostasıyla da doğ serçesinden kolaylıkla ayırırız. Kuşun göğsünde bulunan siyahlığın genişliği değişkendir. Bu, genellikle ev serçesinden daha büyüktür. Ancak bazen; ev serçesinin yurdumuzda da görülen bir alt türü olan İtalyan serçesindeki kadar olabilir ve önden bakıldığında bu tür ile karıştırılabilir. Bu durumda kuşun sırtına dikkat edilmelidir. Ergin, kuşlarda alın, tefe ve ense kestane rengi, göz çizgisinin göz ile goga kökü arasında kalan bölümü ve gaganın kenarları ince bir şerit halinde siyahıdır. Göz çizgisi gözün dibindeki bir miktar siyahlıktan sonra kahverengi olarak devam eder ve enseye birleşir. Yanaklar ve kulak bölgesi ev serçesininkinden daha geniş ve bir ton daha koyu renktedir. Bu bölge boyunun yan tarafına kadar uzanır ve ince bir şerit halinde her iki yandan enseye doğru yarım bir kolye oluşturur. Goga kökünden başlayan ve gözün biraz arkasında sonlanan göz üstü çizgisi de bu bölgeyle aynı renkte ve grimsi kirlili beyazdır. Sırtta göğüs ve gövdede kanatların aşağı kesimlerinde yer alan tüyler siyah renkte ve beyaz konturludur. Bunlar kuşun bu bölgelerinin büyük, siyah benekli olduğu izlenimini uyandırır. Kanatlarda ve kuyruksız kahverengi ton hakimdir. Kanatların küçük ve büyük örtü tüyleri kestane rengi, ortanca örtü tüylerinin bulunduğu bölge

ve büyük örtü tüylerinin uç kısmı kirlili beyazdır. Bunlardan yukarıdaki belirgin, aşağıdaki az belirgin banlar şeklinde görünürler. Karın ve kuyruğun alt tarafı beyazdır.

Nido ve ötüş biçimleri ev serçesinininkine benzer. Ancak bariz bir şekilde daha güdü ve daha derindedir. Ötüş notaları göğüsten gelen, pest bir başlangıçtan sonra daha tok ve titreşimsiz bir şekilde, bir kontrol tonajında "cap" gibidir.

Yurdumuzda akarsu ve nehirler boyunca bulunan, başta söğüt ağacı olmak üzere yapraklarını döken çeşitli ağaç topluluklarında, çalı ve dikenliklerde, suya yakın tarlaların sınırındaki çitlerde, seyrekleşen su bulunan kenarında, bazen kuru nehir yataklarında ve zeytinliklerde yaşar. Ortadoğu ülkelerinde yerleşim merkezlerine daha yakın yerlerde görülür. Bu ülkelerde ağaçlık alanlarda, meyveliklerde, palmiye ağacı bulunan yerlerde, ılgın kümelerinde, akaleptus ve benzeri bitkilerin bulunduğu alanlarda yaşar. Avrupa'da kışın kılıfı edilmiş açık alanları tercih eder. Kanaryalılarında ev serçesinin yerini almıştır.

Beslenmesi doğ serçesinininkine benzer. Dargun sularda bulunan küçük böcekler, larva ve tırtıllar, tohum, tane ve çeşitli meyveleri yer. Kuluçka mevsiminde yavruların hayvansal protein ihtiyacını karşılayabilmek için diğer serçe türlerinde olduğu gibi birinci grup yiyeceklerine yönelir.

Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da etrafında ağaç bulunan birkaç dargunsu dışında pek rastlanmamaktadır. Diğer bütün bölgelerimizde mevcuttur. Türkiye dışındaki günümüzde İspanya'da popülasyonu oldukça azal-

Passer hispaniolensis'in Türkiye'deki yayışı

mıştır. Bu ülkenin güney yarısında Sardinya'da, Balkan Yarımadası'nda, Kuzey Afrika'nın kıyı bölgelerinde yerli statüde bulunur. Kısmi daha içlere doğru inebilir. Bazı yıllar Saudi Arabistan'ın güneyinde üremektedir. Fas'ta ve Türkiye'de hem yaz ziyaretçisi, hem yerli bir kuştur. Göçmen bir kuş olduğu son yıllarda anlaşılmıştır. Göç mevsiminde Türkiye ve Balkan Yarımadası'nın kuzey kesimlerinde büyük sürüler halinde hareket ettiği gözlenmektedir. Göç esasında sürüler Türkiye, Kıbrıs, Kuzey ve Güneydoğu İran'dan da geçer.

Türkiye'nin güney bölgelerinde İran'ın ve Irak'ın güneyinde, Yakında-

ğu da Saudi Arabistan'ın kuzeybatısında ve Mısır'da kışı geçirir. Kış mevsiminde Körfezin batı eyaletlerine dek uzanan söğüt serçesi, nadiren daha ileriye, Umman'a ve Libya'nın iç kesimlerine kadar gider.

Genellikle köy ve benzeri yerleşim birimleriyle yakın bağlantısı olmayan açık alanlarda, çoğunlukla fazla rüzgâr almayan ağaçlarda, büyük koloniler halinde ürer. Aynı ağaçta birçok yuva bulunabilir. Yuvasını aktif olsun olmasın birçok balıkçı, kasıkcı, leylek, hatı kartal gibi kuşların büyük yuvalarının altına da kurabilir. Bazen terk edilmiş kurlangıç yuvalarını kullanır. Bazı Avrupa ülkelerinde kültürel alanlarda, ev serçesi ile birlikte sürüler halinde, arada da melez oluşturarak üremektedir.

Ağaçtaki yuvası kocaman bir top şeklinindedir. Genellikle koloni halinde üremesine rağmen bireysel olarak da yuvalar oluşturabilir. Ortadoğu ülkelerinde binlerce duvarlarındaki deliklere de yuva yapmaktadır.

Kuluçka süresi 13-14 gün, yavru uçuş süresi 15-17 gün, yumurta adedi 4-6 dir.

Ölüdeniz Serçesi / *Passer moabiticus*

Serçegiller/ Passeridae

Su Serçesi, Birecik Serçesi, Çalı Serçesi olarak da tanınırlar.

İngilizce'deki adını yeryüzünün deniz seviyesinden en alçak gölü (400 m) Lüt Gölü'nün helenistik dönemden bu yana kullanılan ismi olan Ölü Deniz'den, Latince'deki adı ise bu gölün kıyısında yer alan Moab Platosu'ndan almıştır. Boyları 12 cm, kanat uzunluğu (dişi ve erkek) 6.6-7.4 cm'dir. Diğer serçe türlerinden daha küçük olan Ölüdeniz serçesinde eşeyler birbirinden farklıdır. Renğorenk bir görünümü olan erkeğin, yanakları ve kulak bölgesi koyu gridir. Başında, her iki yanda olmak üzere üst gaganın kökünde, burun deliklerinin bulunduğu yerden başlayan ve enseye dek uzanan açık krem renginde göz üstü çizgisi yer alır. Üst gaganın kökü ile göz arasında kalan kısım siyahıdır. Çenesi ve gerdanı gözün üst kısmına kadar uzanacak şekilde siyahıdır. Yanlarda alt ve üst gaganın birleştiği yerden yaklaşık

75° açıyla açık krem rengi, geniş ve belli belirsiz iki çizgi uzanır. Bunlardan birincisi ancak göze kadar uzanan göz altı çizgisidir. İkincisi ise gerdandaki siyahlık boyunca uzanarak gırtlak hizasında, boyunun yan tarafında son genişçe bir leke haline alır ve daha sonra yön değiştirerek yanak sınıırı boyunca uzanır ve kulakta beyazımsı bir renk olarak sona erer. Gerdan

yanlarında bulunan bu lekeler arazide bu tür için ayırtıcı özellik taşıyır. Tepesi grimsidir. Kanatları ve sırtı kahverengimsidir. Sırtında uzunlamasına geniş, siyahımsı çizgiler göze çarpar. Göğüs açık gri renktedir. Ortanca ve büyük örtü tüyleri kestane rengi, uçları çok ince beyaz konturludur. Bu nedenle kanatlarda iki adet enlemesine ince ve bej çizgi vardır. El ucu tüyleri de siyahımsı, yanlamasına düşünüldüğünde alt kısımlarının köke yakın bölümünde ve orta kısımlarında ince bir şerit şeklinde açık krem bölgeler vardır. Kuş konuk durumdokken, bunlar kanatlarda parıltı şeklinde görülebilir. Moabiticus alt türünün göğsünün alt tarafları ve karın grimsi beyazdır. Kuyruksız örtü tüyleri de kahverengimsi ve kenarları krem konturludur. Bundan dolayı kuşun kuyruksız bölgesinde büyük, kahverengi benekler varmış gibi görünür.

Erkeğin normal nidüsü ev serçesinininkine benzer, ancak daha yüksek tonda ve oldukça ritmik bir şekilde "trrip" gibidir. Ötüşü ise akıcı ve makara şeklinde, ev

serçesinininkinden daha ahenkli ve daha zengin nağmeler içeren tarzda, oldukça ritmik ve "tri-rip, ri-rip" ya da "flir-flir-flir" şeklindedir. Ötüşünün ritmi, dikkuşyuk ötleğinininkinden biraz farklıdır.

Akarsu ve nehirler boyunca yer alan ılgın ve çalı kümelerinde ve dikenli alanlarda bulunur. Çoğunlukla söğüt serçesi ile birlikte sürüler oluşturur. Ancak geniş alanlarda son derece lokal olarak bulunur. Koloni halinde yaşamasına karşın oldukça ihtiyatlı bir kuştur. Tohum ve tanelerle beslenir; çeşitli meyve, küçük kurtuk ve larvaları da yer. Moabiticus alt türü Yakındoğu'da, Irak'ın doğusunda ve İran'ın güneybatısında yaşar. Yurdumuzda Güneydoğu Anadolu, Doğu Anadolu, İç Anadolu ve Trakya bölgelerinde kaydı vardır. İran ve Irak'ta yerli statüde Kıbrıs'ta ve İsrail'in kuzeyindeki üreme alanlarında yaz ziyaretçisi olarak tespit edilmiştir. Bunlardan başka İsrail'in güneyinde ve Basra Körfezi'nde de bulunur. Hindistan'ın kuzeybatısında da yaşamaktadır. Habitatı olan su kenarlarında bulunan kavak ağaçlarına, çoğunlukla yine su kıyılarındaki sık halde bulunan ılgın kümeleri, fundak ve çalıklara yuva yapar. Bazen söğüt serçesi ile birlikte olmak kaydıyla, çoğunlukla koloni halinde ürer. Üreme şekli söğüt serçesinininkine benzer.

Kuluçka süresi 11-13 gün, yavru süresi 14-17 gün, yumurta adedi 5-6 dir.

M. Özçelik

Kaynak: The Cambridge Encyclopedia of Ornithology, 1991.

Passer moabiticus'un Türkiye'deki yayışı